

lehet. Ha pedig a forradalmi kitöréseket nem akarjuk bevárni, akkor az egész vonalon hozzá kell látni azon munkához, mely által társadalmi életünket az eddiginél sokkal őszintébb és nagyobb etikai tartalommal tölthetjük meg. A társias szellemnek kell áthatni egész felfogásunkat és azt közölni kell a társadalom minden rétegével.

A mai társadalmi rend alapjait nem forgathatjuk fel józanul, mert azok helyébe nem tudunk semmi hozzájuk csak foghatót is tenni. A tulajdon és örökjog, az egyén szabad elhatározása élethivatásának választásánál; a családi élet önállósága, a gazdasági tevékenység lehető szabadsága, mind csak a társias nagyobb érdekek szempontjából korlátozható a szükséges mértékig. De az altruizmus⁵ iránti érzék az egoizmussal, a szociális érzés az individuális iránnyal szemben a jelzett intézmények lényegének feláldozása nélkül fejlesztendő és terjesztendő. Az erkölcsi kötelességtudásra és az általa elfoglalt állás követelményeinek tiszteletére kell nevelni az embert. [...]

Az emberi természet két oldalát, az individualizmust és az altruizmust kell mindenekelőtt kibékíteni és összhangba hozni az által, hogy összes állami és társadalmi intézményeink kezelésénél az etikai követelményeket igyekszünk lehetőleg megvalósítani s az egyén és társadalom jogainak és kötelességeinek megállapításánál lényünk mindkét oldalának megfelelő felfogását törekszünk uralkodóvá tenni. Szóval a társadalmi reform korszakát kell előkészíteni, nehogy a fejlődés folytán eszöközlendő változások a forradalom útján menjenek végbe.

PIKLER GYULA

A jótékonyság központosítása

Budapest, 1900, Demokratia Páholy. 16–29.

Pikler Gyula (1864–1937) a pozitivista jogbölcselet kiemelkedő képviselője, a magyar baloldali társadalomtudományi gondolkodás egyik megalapozója. A budapesti egyetemen tanított állam- és jogbölcseletet, később érdeklődése a lélektan felé fordult. A dualizmus utolsó évtizedében a konzervatív liberalizmus és a tőle jobbra elhelyezkedő irányzatok ideológiai támadásainak keresztüztüében állt liberális és szabadkőműves nézetei miatt. A polgári radikális Társadalomtudományi Társaság tagja, szellemi vezetője, a Huszadik Század című folyóirat irányvonalának egyik meghatározója volt, de a társaság radikálisainak 1906-os előretörése után magát a marxizmustól mindvégig igyekezett elhatárolni. Mentora volt továbbá a szabadgondolkodó egyetemi fiatalokat tömörítő 1908-ban alakult Galilei körnek is.

A „Jótékonyság központosítása” című írását a szabadkőműves páholy adta ki. Benne a szerző élesen bírálja a jobboldali karitatív szemléletet és javasolja a szegénységet kezelő szabadkőműves rendszer szisztematikus kiépítését. A 19–20. század fordulója a

5 önzetlen viselkedés

szabadkőművesség virágkora Magyarországon. Az önmagát filantropikus intézménynek tartó szabadkőművességben a szociális problémák kezelése központi figyelmet kapott. A magyar szabadkőművesek korabeli társadalmi súlyukat, nem utolsósorban jótékonyági intézményeiknek köszönhették. Ilyenek voltak például az ingyen kenyér, ingyen tej, ingyen cipő egyesületek, a leányanyák otthona, a hajléktalanokat segítő Minerva Páholy tevékenysége.

De azért nem felejtjük el a nyomort. Egy-egy száraz újsághír néha azt beszéli, hogy valaki éhen halt meg az utcán; máskor, hogy valakinek az éjjeli fagy oltotta ki az életét; ismét máskor, hogy valaki, néha férfi, néha nő, de néha anya, gyermekét szorítva magához, a víz hullámai között keresett enyhébb menhelyet e rideg világnál. Már pedig, ha csak egy ilyen eset fordul elő egy évben, egy ilyen irtózatosságot, elég ok arra, hogy minden igyekezetünkkel iparkodjunk egyrészt a professzionátus koldusok elől megvédeni az által, hogy alamizsna helyett munkát nyújtunk nekik, másrészt arra, hogy megvédjük a munkátlanokat is a legelemibb, túrheterlen nyomortól, megadva nekik szerényen díjazott munka alakjában a legszükségesebbet addig, míg szokott munkájukat meg bírják találni. Elég ok arra, hogy a társadalom zajongó lelkiismerete megnyugtatósára helyeket teremtsen, melyekről elmondhassa, hogy ott mindenki, akit a társadalom, a természet és saját ügyetlensége megüldözött, kap munkát és munkájáért élelmet és hajlékot, anélkül, hogy kérni, anélkül, hogy köszönni, anélkül, hogy pirulnia kellett volna. Azt hiszem, hogy ez a jótékonyágnak legelemibb formája, hogy ez a legkevesebb, a mivel a társadalom saját magának és Geniusának tartozik.

A jótékonyág szervezésének feladatai tehát, röviden összefoglalva már most minent: egy munkaintézmény, mint központ, mely a selejtes elemeket kiostálja és egyúttal a koldulni nem is akaróknak a percnyi, legszükségesebb segélyt az emberi méltóság megóvásával megadja; ezen intézmény körül (mely Budapesten csirájában már megvan), szerves összefüggésben az igazán tehetetlenek, a nyomorékok, a gyermekek, az aggok és last but not least⁶ a nők menhelye. A másik oldal felé: az erkölcsi komolyságnak, a céltudatosságnak és a szervezettségnek hatalmával kiselejtezése és kiszorítása a nem komoly, sokszor inkább ártalmas, mint hasznos, sokszor inkább egyének önző szereplési szükségletét vagy fitogtatási vágyát, mint a megszorultakat szolgáló nem komoly intézményeknek, és az ártalmas, kellemetlen, fosztogató, professzionális jótékonyágnak, a bálozó, majálisozó, bazározó és uzsonnakáv mellett gyermekfelruházó jótékonyágnak, mely a begyűjtött, szent céloktól elvont krajcárokat minden kritika, és gond nélkül éppen csak hogy széjjeldobja és lerázza magáról, és harmadsorban céltudatos, szervezett igyekezés belevonni a segélybe való megfelelő részvételbe mindazokat, akiknek szíve nem különösen jó, hanem csak normális, azaz majdnem mindenkit, aki anyagilag teheti. Mert, mint Bellamy mondja, az ember alapjában nem rossz, hanem jó. Ami a rosszat szüli, az a rendezetlenség, a káosz. Maga az ember, ismétlem, alapjában nem rossz, hanem jó. Csak nem szabad bevonni célját tévesztett akciókba és hozzá közelíteni hamis, vagy szentimentális jelszavakkal.

6 utoljára, de nem utolsósorban

A jelenlegi kaotikus állapotok közepette pedig egy ilyen sokat sanyargatott jelszó az altruizmus.⁷ Semmi szükségünk erre a hazug szóra. Az „altruizmus” vagy hazug jelszava azoknak, a kik saját túltengő egoizmusukat akarják ennek a szónak a hangoztatásával leplezni, vagy pedig szentimentális jelszava egészségtelen, holdkóros lelkeknek, akiknek altruizmusuk épp olyan színtelen és sápkóros, mint egoizmusuk. Ami minden szerves lényt, növényt, állatot, embert életben tart, az az egészséges egoizmus, amely ha ad, a maga erőfölöslegéből ad, ad annyit, a mennyit öröm adni és amennyit épp ezért öröm elfogadni. És ha csak ezt az egészséges, örömmel adott erőfölösleget gyűjtjük össze rendszeresen azok számára és védjük is meg azután azok számára, akiknek nincs egyéb eszközük a megélhetésre, mint a mások irgalmas könyörületessége, akkor [...] többet tettünk, százszor többet, mint a mennyit a mai kaotikus, szervezetlen kapkodásban tesznek úgy jóakarattal, de szervezés nélkül az emberbarátok, mint szereplési és fitogtatási vágyból a jótekonyság gyűlöletes parazitái. És nem félek ezek után még egyszer a szemébe nézni annak a kérdésnek, vajon ha mindezt megteesszük, vajon lesz-e még aztán is nyomor a világon? Igen, lesz. De megkezdődött az ésszerű és hogy úgy mondjam szívyszerű védekezés ellene egy nagy, keresztülgondolt építmény alakjában.

Ennek a nagy védőgátnak építésére kőművesek kellenek, szeretett testvéreim, kőművesek a szó legbüszkébb, legjobb, legszebb értelmében. Erre az építkezésre, ennek a szabadkőműves munkának a megkezdésére hívom fel, szeretett testvéreim, a páholyt, és indítványozom: mondja ki a páholy, hogy a jótekonyság egységes szervezését és központosítását felveszi mielőbb megoldandó feladatai közé; hogy helyesnek tartja erre a szervezésre és központosításra azt az alapot, és irányt, melyet vázoltam; illetve, hogy szerényebb legyek, azt az alapot, melyen a jótekonyság a kontinens több államában részben már szervezve is van, hogy e nagyméretű cél elérésére, mely meghaladja egy páholy erejét, a testvérpáholyoknál a propagandát megindítja, és azoktól egy páholyközi bizottság kiküldését kéri és végül, hogy az eziránti technikai részletek és eljárási módok megállapítására bizottságot küld ki, mely a páholyoknak tanácskozási eredményéről mielőbb jelentést tegyen.

Gratz Gusztáv előadása a liberalizmusról

In: A társadalmi fejlődés iránya. A Társadalomtudományi Társaság által
1904-ben rendezett vita. Huszadik Század (klnyt.).
Budapest, 1904, Porlitzer Zsigmond. 3–20.

Gratz Gusztáv (1875–1946) német nemzetiségi származású politikus és publicista. 1896-tól a Pester Lloyd parlamenti tudósítója volt. A dualizmus korában a polgári radikálisokhoz állt közel, lapjuknak a Huszadik Századnak egyik alapítója, majd

⁷ Önzetlenség, a XIX. század végi szociálkonzervativizmus társadalompolitikájának egyik társadalomelméleti alapja.